Deze verhouding nu van heer en knecht met haar *gezag* eenerzijds een haar *onderdanigheid* anderzijds, draagt bij het saamwerken ter voorziening in de stoffelijke behoeften der maatschappij en veelszins onderscheiden karakter.

Reeds de taal drukt dit met haar fijnere schakeeringen uit

De algemeene naam van *heer* verbijzondert zich tot boer, baas, meester, patroon, directeur, schipper, kapitein.

Die van *knecht* tot arbeider, knecht, werkman, bediende, matroos.

De algemeene naam van *loon* verbijzondert zich tot loon, salaris, gage.

Maar het onderscheiden karakter ligt ook wezenlijk in de meerdere of mindere mate van verstandelijk overleg dat bij de arbeidskracht, die de knecht aan zijn heer voor het werk verleent, noodig is.

Hoe werktuigelijker de arbeid is, des te minder „geestelijk" in den zin van „intellectueel" zal het karakter der verhouding en dus van het gezag en de onderdanigheid, zijn.

En ook omgekeerd.

Denk slechts in dit opzicht aan een sleepersbaas en zijn knechts en aan den patroon van een groot handelskantoor en zijn boekhouder of zijn correspondent.

Dan, hoe ook verschillend op het stuk van intelligentie, altijd is het bij dit sociaal gezag een regeeren van God door den eenen mensch over den anderen en moet het wezen een onderdanig zijn van den eenen mensch aan den anderen, in gehoorzaamheid aan God, in de vreeze van Christus.

„Gewen u toch aan Hem".

> Gewen u toch aan Hem, en heb vrede; daardoor zal u het goede overkomen.
>
> Job. 22:21.

In het vermaan, dat we ons aan onzen God *gewennen zullen*, ligt een verwijt dat beschaamt. Het is of men tot een kind zeggen zou: „Gewen u toch aan uw moeder!" Dat nu moge van een tweede moeder kunnen gezegd worden, of van een stiefvader of stiefbroeder, maar aan zijn eigen moeder, die ons onder haar hart gedragen heeft, *went* men niet, maar die mint men met al de trouw en de liefde van het kinderhart.

Wennen kunt ge u alleen aan wat u vreemd *was*, of, door vervreemding, *vreemd* is geworden. En daarom, als tot u de toeroeping komt, dat uw ziel, dat uw ik, dat uw innerlijk wezen zich aan uw God zal gewennen, dan zegt dit dat uw Vader die in de hemelen is, u een vreemde was geworden; dat die vervreemding u nu nog bij uw gemeenschap, bij uw verkeer, bij uw omgang met uw God in den weg staat; en dat ge daarom u te beijveren hebt, om u hoe eer hoe beter weer aan uw God te gewennen, opdat zoo deze hindernis voor uw ziel wegga.

Nu heeft dit zich gewennen aan den Heere onzen God natuurlijk niet dezelfde beteekenis, als dat we onder menschen spreken van zich aan iemand wennen.

Onder menschen is van dat zich wennen 't meest sprake, als ge voor het eerst in aanraking komt met iemand van eenigszins vreemden doen, sterk behept met eigenaardigheden en in den omgang weinig innemend. Ons wordt dan de eisch gesteld, dat we ons hierdoor niet laten afstooten; dat we door inschikkelijkheid aansluiting zullen zoeken, en ons voegen zullen naar zijn eenigszins vreemd karakter. Of ook, we spreken van ons wennen aan iemand, die 't zij door verschil in ontwikkeling verre boven ons staat, 't zij door heel ander levenslot een geheel anderen blik op 't leven heeft. Er is dan verschil in neiging en sympathieën, verschil in bezigheid van den geest en gekozen levensdoel. Hem interesseert wat u geen belang inboezemt. En in het groote levensdrama speelt gij in een heel ander bedrijf dan hij.

Bij al zulke ontmoetingen en aanrakingen nu bedoelt dat zich wennen aan iemand, dat we zelf wat zullen inbinden, dat we van onzen eigen aard de scherpe kanten zullen afvijlen, en dat we door plicht van liefde en drang van meeleven gedrongen, in zijn leven zullen ingaan, om hem te verstaan, te begrijpen, en hem alzoo van lieverlede op te nemen in den kring onzer genegenheid.

Maar bij den Heere onzen God is dit van zelf heel anders.

Bij Hem hebben we met onzen God en onzen Scheppèr, met onzen Heere en onzen Koning, met onzen Vader in de hemelen te doen

Hier is al wat ons vreemd in Hem is, onze schuld, onze zonde, blijk en teeken dat wij verkeerd staan, vervalscht zijn in onze gewaarwordingen en gevoelens, en dolen in de overlegging van ons hart.

Waren we gelijk we zijn moeten, er zou van vervreemding geen sprake kunnen zijn, dus ook niet van een ons weer aan onzen God gewennen.

Gewen u toch aan Hem! is een oordeel dat over ons gaat, een aanklacht tegen ons zielsbestaan, en tegelijk een heilig vermaan, om weer kind in de gemeenschap met onzen Vader te worden.

— —

Wat nu is in onze dagen het ongeloof? Uit wat oorzaak begint zelfs in geloovige kringen bij meer dan één het stille, rustige vertrouwen in wat God ons geopenbaard heeft, te wankelen?

Men spreekt dan eerst van ondoorgrondelijke geheimnissen; dan van raadselen waarop ons denken stuit; komt er allengs toe, om te twijfelen of het ons geopenbaarde wel juist is, en eindigt tenslotte met driestweg de levensopvatting van ons menschelijk denken als de eenigware tegen Schrift en ervaring over te stellen.

En waarop komt dit nu anders neêr, dan dat men zich vreemd tegenover God en zijn Woord gevoelend, weigert zich aan Hem en zijn doen en zijn Woord te gewennen, en integendeel wil, dat onze God zich veranderen zal en blijken zal te zijn conform ons denken.

Gewent ge u aan Hem, dan moet gij zoolang uzelf veranderen en hervormen, tot ge past bij uw God; en wat de twijfel en het ongeloof wil, is, dat onze belijdenis omtrent God zich zoolang wijzigen zal, tot er een God uit wordt die past bij ons.

Nu was die strijd daarom niet zoo fel en scherp, omdat de levensopvatting der Schrift, althans in haar hoofdlijnen, ook in de wetenschap gold, gold in de publieke opinie, en daardoor gold in de opvoeding en in de betere gesprekken. Het was bijna alleen in de kringen der spotters en der goddeloozen, dat het ongeloof brutaalweg uitkwam.

Wie geloofde werd alzoo in die betere dagen gedragen door den algemeenen levenstoon, en zijn hart werd niet tot verzet geprikkeld. Ook onder de jongeren niet.

Maar thans is dit alles anders geworden. Alle grondbegrippen omtrent God, de Schepping, den val, het werk der Verzoening, het leven na den dood en het laatste oordeel, eens aller gemeengoed, zijn door de Wetenschap losgelaten, in de publieke opinie aan het wankelen geraakt, uit de opvoeding gebannen, en zelfs uit de gesprekken der ernstiger lieden weggegleden.

En dat niet alleen, maar er is allengs een geheel ander stel grondbegrippen voor in de plaats gesteld. Een heel andere belijdenis is opgekomen, een geheel andere catechismus heeft ingang gevonden. Breed vertakt staat de levensopvatting van het ongeloof thans in de publieke opinie tegen de Christelijke belijdenis over.

Bij de vervreemding van onzen God die uit onze zonde kwam, is daardoor thans een tweede vervreemding gekomen, welke ons verlokt naar een levensopvatting, die in openbaren strijd is met het bestel, het doen en de wijsheid Gods, gelijk ons die in Zijn Woord geopenbaard zijn.

Daardoor is voor velen alles, ja alles in hun God hun vreemd geworden. Ze voelen zich bij God en in Zijn Woord in geen enkel opzicht meer thuis. Het kind herkent zijn Vader niet meer.

En juist daarom heeft de toeroeping: Gewen u toch aan Hem! thans zoo hoog ernstige, zoo dubbele beteekenis verkregen.

Gewen u toch aan Hem! wil thans zeggen: Maak den band, die u aan de wijsheid der wereld bindt, los, en ga weer in met heel uw zinnen en uw peinzen in het bestel en in de hoogheilige gedachten van uw God.

Versta dit nu niet wijsgeerig, maar neem het practisch voor het leven, vooral bij het mysterie des lijdens, waarop ook Elifaz het tegenover Job toepaste; ook al deed hij 't zelf verkeerd.

Het lijden in de benauwing dezer wereld zou geen mysterie voor ons zijn, indien steeds, met zuivere weegschaal, aan een ieder 't lijden op aarde werd toegewogen, naardat hij tegenover God of menschen misdaan had. Er zou dan niet anders in het lijden openbaar worden dan de straf der gerechtigheid, naar strikt recht toegemeten, en voor 't overige zou ieders levenslot gelijk zijn.

En nu ligt in deze gedachte zeer zeker dit onveranderlijk ware, dat er een eeuwige vergelding zijn zal, en dat deze vergelding gaan zal naardat ieder gedaan heeft, 't zij goed 't zij kwaad.

Maar de feil, de fout is, dat men met deze straf en deze vergelding der eeuwige gerechtigheid het mysterie des lijdens hier op aarde verwart. Dat lijden alzoo individueel opvat, en toetst aan ieders persoonlijk levensbestaan en levensgedrag, en nu stuit op het harde feit, dat gedurig een goddelooze ons ergert, wien het welgaat, en sterker haast nog, dat het onze ziel smart als we een vroom kind Gods, een edel karakter, een trouwen dienaar in Christus, die, naar we zeggen zouden, niets misdeed, in de golven van het leed zien verzwolgen.

Dat nu menschen zoo doen, verstaan we nog. Als een tyran den goddelooze eert en de vrome kinderen Gods kwelt, vinden we dat wel vreemd, omdat 't toch altoos God is die het toelaat; maar hierin kan men nog berusten. Doch dat God zelf zoo *doet* bij ziekte, in 't levenslot, en door den wreeden dood, dat is en blijft op dit standpunt een steen des aanstoots, waarover men niet heen kan, en dat vermoordde reeds zoo menig wortelloos geloof.

Welnu, van waar komt dit nu anders, dan dat Gods gedachten zoo heel anders zijn dan onze gedachten, en dat wij, in plaats van ons aan zijn bestel te gewennen, hardnekkig onze opvatting van 't lijden tegenover Hem handhaven?

Voor God ligt de individueele toerekening in het laatste oordeel, niet in de straf van den aardschen rechter en veel min nog in het lijden dat Hij over ons gehengt.

Naar luid der Schrift is de zonde niet een kwaad dat aan enkele individuen kleeft, maar een gif, dat heel ons geslacht heeft aangetast. De schepping van den mensch was evenmin individueel, maar schiep een geslacht, heel de menschheid, alle eeuwen door en onder alle natiën één geheel vormend. Niet een groot aantal menschen, die eerst daarna door wetten als anderszins tot één geheel gerekend werden, maar ons *menschelijk geslacht*; waarnit de enkelen voortkomen, en waartoe ze behooren als de twijgen en de bladeren tot den boom.

Om nu dat geslacht der menschen dat Hij schiep, te redden, bracht God tegen dat gif der zonde in onze menschenwereld *het lijden*. Voor Hem is dat lijden een beker van heilig medicijn, dat Hij niet aan den enkelen persoon, maar aan ons geslacht toedient, om de werking van het gif der zonde te stuiten. En nu kiest Hij zelf de priesters en priesteressen uit, die van Zijnentwege geroepen zijn, om dat Sacrament des lijdens aan de wereld te bedienen.

Koos hij daartoe nu enkel de goddeloozen, zoo zouden dezen zich tegen het lijden verhardden, en de vromen zouden zich verhoovaardigen op hun sparing. Het medicijn zou geen nut doen. Het zou geestelijk doen versteenen. Schade voor winste brengen.

Neen, Hij roept, om dat lijden te dragen, allereerst de besten, de vroomsten, de edelsten op. Zijn profeten en zijn martelaren. Juist daardoor gaat de heilige werking van het medicijn uit, en het doet datgene waartoe Hij 't besteld heeft.

Het Kruis brengt hier de verklaring.

Alzoo liet heeft God *de wereld* gehad, dat Hij haar zijn eengeboren Zoon gaf. Persoonlijk staat Jezus geheel buiten de zonde. Hij is niet alleen de vroomste, de edelste, de beste onder alle kinderen der menschen, maar de Zoon des menschen, en op hem komt het wee des lijdens neêr, gelijk nooit eenig mensch het gedragen heeft. En nooit is van eenig lijden onder de kinderen der menschen een werking tot redding uitgegaan gelijk van zijn Kruis.

En daarom, in dat Kruis ligt hier de gedachte Gods, ligt het bestel Gods, en de wijsheid Gods.

Al wie nu zijn eigen leed en 't lijden der wereld verstaan wil, moet aan dit bestel, aan deze gedachte en aan deze wijsheid Gods *zich gewennen*.

En wie dat doet, die *heeft* zijn hemelsche vertroosting, ja, die kan *danken* dat de beker des lijdens ook hem niet voorbij ging.

Hij voelt zich priester, om achter den eenigen Hoogepriester aan gaande, in den naam des Heeren het sacrament des lijdens te bedienen.

Amsterdam, 24 Nov. 1905.

Het recht der vrijzinnigen.

In de rede, die Prof. Eerdmans te 's-Gravenhage hield om het goed recht der vrijzinnigen op een predikantsplaats te bepleiten, wees hij op tweeërlei. Vooreerst, dat het onbillijk is een deel van de gemeente stelselmatig te berooven van de gelegenheid om aan haar godsdienstige behoefte te voldoen. En ten tweede, dat de modernen op tal van plaatsen, waar zij de meerderheid in handen hebben, zooals Nijmegen, Zaandam enz. toch ook orthodoxe predikanten beroepen hebben, daarmede een beschamend voorbeeld van ware vrijzinnigheid aan de orthodoxen gevende.

Terecht wijst Ds. Eringa in de *Gereformeerde Kerk* op twee zwakke plaatsen in dit schijnbaar gepantserde betoog. De liberaliteit der modernen, die in sommige kerken wel een of twee orthodoxe predikanten dulden willen, heeft een zeer bedenkelijk bijsmaakje, wanneer men weet, dat achteruitgang in de kerkelijke collecte hier vaak den doorslag gaf. En ten tweede kan de moderne, die de kerk beschouwt als een allegaartje, waarin alle richtingen naast elkaar behooren op te treden, hier metterdaad liberaler zijn dan de orthodoxe, die in de moderne predikanten verleiders der schare ziet, die in de schaapskooi van Christus niet geduld mogen worden.

Het kerkbegrip maakt hier scheiding. Wie vasthoudt aan een *belijdende* kerk, kan geen bestrijders van Gods Woord en de belijdenis in de Kerk dulden. Van een *recht*, dat de modernen zouden hebben om in een Christelijke Kerk door ouderlingen en predikanten vertegenwoordigd te worden, kan op christelijk standpunt geen sprake zijn.

Maar hoezeer we dit alles Ds. Eringa toestemmen, en hem danken, dat hij zoo juist en waardig dit pleit heeft gevoerd, toch schuilt de fout hierin, dat de modernen als lid der Kerk worden erkend, terwijl men hun belet een predikant naar hun keuze te gaan hooren.

Daarin ligt een krenking van het rechtsbesef, die nog stuitender wordt, wanneer men bedenkt, dat door de kerkelijke belasting de modernen gedwongen worden de traktementen der orthodoxe predikanten mee te helpen betalen, zonder dat met hun wenschen gerekend wordt.

Uitweg uit dit kerkelijk moeras ligt alleen in een *modus vivendi*, waarbij elk der groepen zich zelfstandig organiseert en haar eigen predikanten kiest.

Van een orthodoxen kerkeraad wordt dan niet langer geëischt, wat hij om der conscientie wil niet doen kan of mag, en aan de onbillijkheid, dat een deel der gemeente wel meêbetaalt voor het tractement, maar geen invloed heeft op de predikantskeuze, wordt dan van zelf een einde gemaakt.

Een aanmerkelijk tekort.

Onze Zendingsdeputaten staan opnieuw voor een aanzienlijk tekort.

De gewone inkomsten uit collecten en anderszins zijn reeds niet voldoende om de gewone uitgaven te dekken.

Daarbij komt, dat Zendingsdeputaten dit jaar voor buitengewone uitgaven staan. De uitzending van den Directeur van de Keuchenius-school eischt een *f* 4000. De vervanging van Ds. Bakker door Ds. K. van Dijk maakt, dat de generale kas nog een *f* 4 000 heeft te betalen. Terwijl eindelijk de ramp op Soemba eveneens een *f* 4.000 vraagt om gebouwen enz. te herstellen. Natuurlijk zijn dit uitgaven, die slechts eens terugkeeren. De reorganisatie van de Keuchenius-school, die *f* 8.000 vraagt, is hiermede afgeloopen. En een ramp als op Soemba voorviel, kwam in de annalen onzer zending nog niet voor. De extra post van *f* 12 000 op de begrooting is dus metterdaad een buitengewone uitgave, die buitengewone offervaardigheid noodig maakt.

Deputaten hebben daarom gebruik gemaakt van de bevoegdheid door de Synode van Utrecht hun verleend, en een extracollecte uitgeschreven die door alle Kerken liefst vóór Kerstmis moet gehouden worden.

Ongetwijfeld wordt hiermede een zware last gelegd op onze Kerken, die toch met extra-collecten reeds overbelast zijn. Maar de liefde voor de Zending zal ook die offers gewillig doen dragen. Zendingsdeputaten deden nog nooit te vergeefs een beroep op de offervaardigheid onzer Kerken. En ook ditmaal zal de *f* 12 000 er wel komen vóór Kerstmis, wanneer niet een Kerkeraad zich aan deze eereschuld onttrekt.

Caveant consules.

De moderne richting geeft in den laatsten tijd teekenen van een vernieuwde actie om het verloren terrein op kerkelijk gebied te herwinnen.

Kampen, waar jarenlang de orthodoxie onbetwist de macht in handen had, werd bij verrassing genomen. In alle stilte werden de maatregelen beraamd, die aan de modernen de victorie zouden bezorgen. Jan Kap en zijn maat, die anders om kerk noch godsdienst geeft, werden ter stembus opgezweept. En het gevolg was, dat bij de verkiezing van de gemachtigden in het kiescollege de candidaten der modernen met vlag en wimpel er doorkwamen. Indien een volgend jaar de orthodoxen niet beter oppassen, is het kiescollege om en valt dit bolwerk der orthodoxie den modernen in handen.

Ook op *Enkhuizen* was de aanslag gemunt. De modernen sloten daar met de Evangelischen een verbond. Het voorbeeld van Kampen had moed gegeven. Met propagandabiljetten, als gold het een politieke verkiezing, werd druk gewerkt. Het schild der „vrije vroomheid" werd opgeheven. En al gelukte hier de aanslag niet, toch toonde het kleine stemmencijfer, waarmede de meerderheid door de orthodoxe candidaten behaald werd — het scheelde slechts 10 stemmen — hoe groot het gevaar was geweest.

En evenzoo is er thans actie in *'s-Gravenhage*. De Vereeniging van Vrijzinnige Hervormden heeft verzocht, dat er in de vacature van Dr. Van Nes een modern predikant mocht beroepen worden en daartoe een zestal predikanten aan het kiescollege aangeboden, wier namen dan ook op het grootal zijn geplaatst. Bovendien is Prof. Eerdmans, de woordvoerder der moderne richting, persoonlijk in Den Haag opgetreden om daar de „rechten der vrijzinnigen" te bepleiten en der „Haagsche orthodoxie" hare „plichten" voor te houden; welke plichten dan daarin bestaan zouden, dat een modern predikant in Den Haag moest beroepen worden.

Of deze hernieuwde actie, gelijk men in *De Hervorming* schrijft, te danken is aan de overwinning door de vrijzinnigen bij de politieke stembus op ons Christelijk Ministerie behaald, laten we in het midden. Voor de orthodoxen in de Hervormde Kerk, die „uit liefde voor de Vaderlandsche Kerk" het Ministerie-Kuyper lieten vallen, kan een dergelijke uitlating dienst doen als waarschuwing. De „Vaderlandsche Kerk" heeft van het zich weer machtig voelend liberalisme niets dan ellende te wachten. En al mag het oorzakelijk verband niet zoo duidelijk zijn, als *De Hervorming* meent, toch valt het niet te ontkennen, dat de politieke nederlaag van dezen zomer ook op kerkelijk gebied zijn invloed zal doen gevoelen.

Onze orthodoxe broeders zullen daarom wel doen met op hun *qui vive* te zijn. Het overwicht, dat ze thans in de meeste steden hebben, berust niet op hun eigen getalsterkte, maar op de onverschilligheid der groote massa. En zoodra die massa wordt opgehitst onder allerlei schoonklinkende leuzen van recht en billijkheid, zal nog menige verrassing als te Kampen worden beleefd. Men heeft het modernisme in zijn kracht onderschat. Al mag de raming der *Hervorming*, dat de modernen over ¼ of ⅓ der leden van de Hervormde Kerk beschikken, te groot zijn, stellig kunnen ze op menige plaats de macht in handen krijgen, wanneer de ongeloovige en aan alle liefde voor de kerk gespeende massa zich voor een oogenblik aan hunne zijde schaart, niet uit liefde voor de „vrije vroomheid", maar uit haat tegen de „fijnen".

Zendingsconferentie.

De jongste Zendingsconferentie 27 October te Amsterdam in Bellevue gehouden, deed opnieuw in het licht treden, hoe scherp ook op Zendingsgebied de beginselen tegenover elkander staan.

Prof. Kruyf, de emeritus hoogleeraar in Groningen, verdedigde op utiliteitsgronden, dat in ons land aan de genootschappelijke boven de kerkelijke zending de voorkeur moet worden gegeven, al erkende hij dat de „ordening" der zendingsdienaren van de Kerk behoorde uit te gaan. In een drietal stellingen vatte hij zijn gevoelen aldus saam:

I. Aangezien in de Schriften des N. Verbonds geene Zendingsmethode wordt voorgeschreven, kan niet worden uitgemaakt of de „Kerkelijke" boven de „Genootschappelijke" Zending de voorkeur verdient.

II. Dewijl hier te lande, na het ontstaan der nieuwere Zending, de „Genootschappelijke" Zending op den voorgrond kwam, achten wij het, om verschillende redenen, niet geraden, haar door de „Kerkelijke" te vervangen.

III. Dit neemt echter niet weg de noodzakelijkheid, dat de verschillende Kerken de hand blijven reiken aan den arbeid, door de Zendingsvereenigingen verricht, terwijl het wenschelijk zou zijn dat de Kerkeraden van gemeenten, in welker midden eene uitzendende Vereeniging haar zetel heeft, door de Synoden dier Kerken gemachtigd worden de uitgaande Evangelieboden te ordenen.

Bij wijze van antithese had Ds. A. H. Roose van Rotterdam daartegenover de kerkelijke zending verdedigd. Zijn stellingen luidden:

I. Aangezien in de eerste tijden van het Christelijk gemeenteleven nog geen onderscheiding van Kerk en Genootschap voorkomt, kan er in de Schriften des N. Verbonds uit den aard der zaak geen verschil tusschen Kerkelijke en Genootschappelijke Zending gevonden worden — doch de wijze, waarop de openbaring van het gemeenteleven beschreven wordt, pleit voor de opvatting, dat het Zendingswerk behoort gedaan te worden door de Kerk.

II. Wanneer, zij het ook na een tijdperk van Genootschappelijke Zending, de leden der Kerk tot het besef komen, dat de uitvoering van het Zendingswerk behoort tot de roeping der Kerk, zijn zij gehouden die roeping te volgen.

Het is dan de eere van de geloovige leden der Kerk, dat zij, zoolang de Kerk haar roeping verzuimde te volgen, als Vereenigingen het werk der Kerk hebben gedaan.

III. Als het Genootschap zendt, moet het Genootschap ordenen, en als de Kerk zendt, moet de Kerk ordenen. Wie zendt moet ordenen. De kerk kan niet ordenen voor de Vereeniging.

Het zwakke punt schuilt hier natuurlijk in de eerste stelling. Het kostte Dr. L. H. Wagenaar in Middelburg dan ook niet veel moeite uit de Schrift aan te toonen, dat de zending volgens het bevel van Christus en den eersten zendingsarbeid der gemeente te Antiochie wel degelijk van de Kerk behoort uit te gaan, en niet van een genootschap.

Naar het getuigenis van hen, die de conferentie bijwoonden, was de algemeene indruk, dat Dr. Wagenaar met zijn Schriftbewijs het sterkst stond.

Het verblijdt ons, dat ook van Gereformeerde zijde aan deze conferentie wordt deelgenomen, om in dezen breederen kring voor onze beginselen te getuigen.

Allerwegen zal ook in de Hervormde Kerk wel de overtuiging veldwinnen, dat niet aan particuliere genootschappen, maar aan de Kerk het bevel van Christus gegeven is: Predik het Evangelie aan alle creaturen.

Waardeerend oordeel.

Het is niet mogelijk de welwillende beoordeelingen, die in vakbladen zoowel binnen- als buitenslands van de dissertatiën der kweekelingen van de Vrije Universiteit gegeven worden, hier steeds over te nemen. Gerust mag getuigd worden, dat elke Universiteit er trotsch op zou wezen, dat de eersteling-arbeid harer doctoren een zoo gunstig onthaal vond. Over gebrek aan waardeering heeft de Vrije Universiteit in dat opzicht nooit te klagen gehad.

Als bewijs geven we ditmaal de recensie, die Ds. P. van Wijk Jr., in het Tijdschrift *De Rijnsche Zending*, 1905 No. 3 gaf van de dissertatie van Dr. B. J. Esser, handelende over *Zending en Polygamie*.

Na eerst zijn verontschuldiging te hebben aangeboden dat de recensie zich zoolang wachten liet, gaat Ds. van Wijk aldus voort:

> Trouwens, het is geen vlugschrift, dat voor een korten tijd de belangstelling trekt van het lezend publiek, en dan weêr vergeten wordt; integendeel, het is een boek, dat blijvende waarde heeft, maar voor een beperkten kring van lezers, voor hen namelijk, die liefde voor de Zending hebben, en die de groote vragen, welke in de practijk der Zending zich voordoen, overdenken en bestudeeren. Voor hen is in dit werk een schat van materiaal verzameld, dat met dankbaarheid gebruikt zal worden door ieder, die over het vraagstuk der polygamie zich een oordeel zal willen vormen.
>
> Vervolgens wordt een breed overzicht van inhoud en strekking van dit proefschrift gegeven, waarbij vooral geroemd wordt de volledigheid der litteratuur-opgave:
>
> Heeft het onderzoek naar dit alles den schrijver veel arbeid gekost, een berg van lectuur heeft hij moeten doorworstelen, waar hij tot de nieuwere Zending, inzonderheid van de 19de en 20ste eeuw, kwam. Hoe dikwijls is het vraagstuk van de polygamie niet besproken op groote en kleine Conferenties, in menigte van tijdschriften, in de berichten en beschouwingen van zendelingen, die in de practijk van hun werk ermede in aanraking kwamen! Het komt mij voor, dat weinig belangrijks aan de opmerkzaamheid van den schrijver ontgaan is, en dat alles wat nadenken en ervaring op de verschillende zendingsvelden geleerd hebben, door hem is verzameld geworden.
>
> Terwijl de recensent ten slotte zijn oordeel aldus saamvat:
>
> Het is niet mogelijk weêr te geven alles wat de geleerde schrijver ons aanbiedt. Hij heeft uit systematische werken (dogmatiek, ethiek, zendingstheorie e. a.), verslagen en instructies van zendings-conferenties en -corporaties, uit mededeelingen van zendelingen e. a. een schat van wetenswaardige bijzonderheden medegedeeld, met verbazende belezenheid, groote nauwkeurigheid en volkomen onpartijdigheid.
>
> Tot discussie geeft het boek ook weinig aanleiding. Dr. Esser merkt op dat er drieërlei standpunt tegenover de polygamie kan worden ingenomen; hij noemt ze de *annuliatie methode*, die van de *nietigheid* van het polygamisch huwelijk uitgaat; de *legitimiteits-methode*, die zijne *wettigheid* aanneemt, en de *catechumenaats-methode*, volgens welke de polygamisten als *aanhangers* moeten worden aangenomen, maar niet gedoopt mogen worden. Hij kiest geen partij, en, als hij aan het einde, als conclusie, zijne meening weergeeft over den stand van het vraagstuk, dan lezen wij, op iets meer dan ééne bladzijde, vijfmaal: *het schijnt* (blz. 172 en 173 *noot*).
>
> Eene aanwijzing hoe moeielijk en ingewikkeld het probleem is.
>
> Ik voor mij heb den indruk, die ook door het lezen van Dr. Esser's boek versterkt is, dat, waar het Woord Gods geene zekere aanwijzing geeft hoe gehandeld moet worden, de leidingen van den Geest Gods hoe langer zoo meer der kerk zullen leeren dat Matth. 19:3—9 ook hier van toepassing is, en dat het beginsel van het oude kerkrecht, door Dr. Esser genoemd (blz. 13), blijft gelden: *In baptismo dimittuntur peccata, non solvuntur conjugia.* (Door den H. Doop worden de zonden vergeven, niet de huwelijken ontbonden).
>
> Het vraagstuk blijft aan de orde voor de zendingsgemeente. Het is eene eere voor de Vrije Universiteit, dat haar leerling eene bijdrage heeft gegeven, die de bestudeering ervan gemakkelijker en vruchtbaarder maken kan.

Dit oordeel van een op Zendingsgebied zoo hoogstaande autoriteit als Ds. Van Wijk is en voor Dr. Esser en voor de Vrije Universiteit een eere.

Getuigenis.

Prof. Honig van Kampen zendt ons het volgende schrijven, dat we gaarne hier een plaats verleenen:

Geachte Redactie,

Waar gij in Uw artikel „Geen nabootsing" ook mijn naam noemt, daar zou misschien uit mijn stilzwijgen kunnen worden afgeleid, dat ik over de feestvreugde van het Studentencorps aan de Vrije Universiteit anders oordeelde dan gij. Daarom wil ik, al is het overigens niet stipt noodig, bij dezen gaarne in 't publiek verklaren, dat ik hetgeen door U over dit feest is gezegd, van het begin tot het einde onderschrijf. Het zou dan ook grootelijks onrecht zijn uit het, mede door U gewraakte, verslag af te leiden, dat op onbetamelijke wijze uiting was gegeven aan de vreugde, die ons aller hart vervulde.

Met de meeste hoogachting heb ik de eer te zijn

Uw dw. dr. en hr.
A. G. Honig.

Kampen, 22 Nov. 1905.